

"ชีวิตที่ไม่ได้เปลือยเปล่า" ของผู้พลัดถิ่น และ "ตัวตนที่ลึกลับ" ของนักมานุษยวิทยา

สมัคร์ กอเซ็ม*

บนหน้า Wall ของ Facebook ของผู้เขียน

วันที่ 14 พฤษภาคม 2554 ณ พื้นที่ชายแดนแม่สอด
จังหวัดตาก

กรณีตัวอย่างในห้องเรียนเรื่อง "คนชายขอบ"

เมื่อสองสัปดาห์ก่อน ผมเคยถูกยกเป็นกรณีศึกษาในห้องเรียน ห้องเรียนที่ผมนั่งจดคำบรรยายอยู่ด้วยในเวลานั้น ในหัวข้อ "ระเบียบวิธีการวิจัยทางสังคมศาสตร์" ให้แก่กลุ่มเยาวชนจากศูนย์พักพิงชั่วคราวและองค์กรที่เกี่ยวข้อง ที่อำเภอแม่สอด จังหวัดตาก ตอนนั้น "นักวิชาการรัฐศาสตร์จากศูนย์กลาง ผู้รอบรู้เรื่องชายแดน" ท่านหนึ่งผู้กำลังบรรยายในหัวข้อ "มโนทัศน์ความเป็นชายขอบ (Marginality)" ท่านขึ้นมาที่ผม แล้วบรรยายว่า "กรณีของคุณสมัคร์ ในฐานะที่เขาเป็นมุสลิม

* นักศึกษาปริญญาโท สาขาวิชาการพัฒนาสังคม ภาควิชาสังคมวิทยาและมานุษยวิทยา มหาวิทยาลัยเชียงใหม่

เขาเป็นคนชายขอบในสังคมไทย” จากนั้นท่านขึ้นไปที่ลูกน้องของท่านเอง แล้วพูดต่อไปว่า “คนนี้เป็นคนมั่ง เขาก็เป็นคนชายขอบเช่นเดียวกัน” จากนั้นท่านก็กลับมาที่ตัวเอง แล้วบอกว่า “ในฐานะที่ผมเป็นคนเชื้อสายจีน ซึ่งก็เป็นชายขอบ แต่ผมอยู่ในศูนย์กลาง” ท่านพูดต่อไปว่า “ดังนั้น เราจึงเห็นว่ากรณีตัวอย่างทั้งหมดเปรียบเทียบกันแล้ว ระหว่างทั้งสามกรณี จึงเห็นว่ากรณีของคุณสมัคร์และคุณ... [ลูกน้องของท่าน] ใครตกเป็นชายขอบมากกว่ากัน?”

การบรรยายของนักวิชาการท่านนี้ทำให้ผมรู้สึกหน้าชา พูดไม่ออก ผนวกกับผิดหวังกับถ้อยคำดังกล่าว ผมจึงทำได้เพียงแค่ “มองผ่านดวงตาของ...” นักวิชาการท่านนี้เพื่ออยากสื่อให้รับรู้ถึง “ความผิดพลาดบางอย่าง” ในการเรียนการสอนครั้งนี้ แต่ความพยายามของผมกลับไม่เป็นผล ซ้ำร้าย “นักวิชาการจากศูนย์กลาง ผู้รอบรู้เรื่องชายแดน” ท่านนี้ยังขยายความเพิ่มเติมมากขึ้น เพราะเมื่อท่านมองเข้าไปในดวงตาของเยาวชนคนกะเหรี่ยงแล้ว ท่านยังคงรู้สึกว่าพวกเขายังไม่สามารถเข้าใจอย่างลึกซึ้งกับคำอธิบายทางวิชาการ “ในระดับ” ของท่านได้ ท่านจึงหยิบเอากรณีของผมเป็น “ภาคขยาย” เพื่ออธิบายเรื่อง “ความเป็นชายขอบ” ท่านพูดต่อไปว่า “และถ้าหากคุณสมัคร์เป็นมุสลิมเชื้อสายจีนและ [เป็นเกย์] คุณสมัคร์จะตกเป็นชายขอบของชายขอบ [และของชายขอบ] ในสังคมไทย ซ้ำซ้อนมากขึ้นไปอีก” ทั้งหมดสรุปได้ว่าวันนั้นทุกคนเข้าใจความหมายของคำว่า “การ (ถูกบังคับให้) เป็นชายขอบ” (ในกรณีของสมัคร์) กันอย่างถ้วนหน้า และส่วนตัวของผมเอง จากเดิมที่ยังไม่ค่อยเข้าใจคำนิยามเรื่องนี้มากนัก ตอนนั้นผมเริ่มสงสัยและไม่เข้าใจมากขึ้น พร้อมทั้งยังเริ่มคิดว่าผมควรจะ “ตระหนัก” ในสถานภาพของตนเองในฐานะคนชายขอบตามการนิยามของนักวิชาการท่านนั้นหรือไม่

จนเมื่อสองวันก่อน ผมนั่งคุยกับ ซอว์ เลอ ฮู หนุ่มกะเหรี่ยง ลูกชายของหัวหน้าองค์กรผู้หญิงกะเหรี่ยง เขาเข้าร่วมการอบรมด้วย เราคุยเรื่องเกี่ยวกับกรณีตัวอย่างที่ใช้ประกอบการอบรมครั้งนี้ เพราะหลายครั้งผมรู้สึกว่านอกจากศัพท์แสงทางวิชาการที่แสนเข้าใจยาก (เช่น คำว่า Poetics of Grief และ Poetics of Struggle) “นักวิชาการจากศูนย์กลาง ผู้รอบรู้เรื่องชายแดน” ยังหยิบเอาสถานการณ์ทางการเมืองของพม่ามาใช้ประกอบการบรรยายครั้งนี้ด้วย ทำให้การสอนระเบียบวิธีวิจัยครั้งนี้ประกอบไปด้วย “ภาพและเสียง” การต่อสู้ของกลุ่มการเมืองต่างๆ เช่น กองทัพทหารของ SPDC ในฐานะผู้ร้าย กับกลุ่ม DKBA กลุ่ม BGF และกลุ่ม KNU ในฐานะพระเอก ซึ่ง “อารมณ์” ถูกใช้ในการอธิบายโดยนักวิชาการท่านนี้ ผมมองว่าเป็น “การปลุกระดม” เรื่องอุดมการณ์ทางการเมืองอย่างชัดเจน โดยส่วนตัวของผม ในฐานะคนนอกที่ไม่ค่อยรู้เรื่องราวเกี่ยวกับรัฐชาติและพรมแดนมากนัก (อาจเป็นเพราะความ

ไม่เข้าใจของผมเองเกี่ยวกับ “จินตนาการ” ของนักวิชาการท่านนี้ในเรื่องความศักดิ์สิทธิ์ของอำนาจรัฐชาติที่มีต่อพรมแดนก็เป็นได้)

ประเด็นสำคัญที่ผมพยายามอธิบายคือ การหยิบยกเอาตัวอย่างการต่อสู้ของกลุ่มทหารและกลุ่มการเมืองต่างๆ ในพม่าของนักวิชาการท่านนี้ได้สร้างความรู้สึกไม่พอใจลึกๆ ให้กับกลุ่มเยาวชนคนกะเหรี่ยงที่มาจากหลากหลายพื้นที่เพ ที่มา และกลุ่มความคิดทางการเมือง โดย ซอว์ เลอ ฮู บอกว่าการยกเอากลุ่ม KNU เป็นพระเอก และเอากลุ่มอื่นๆ เป็นฝ่ายตรงกันข้าม ทำให้บางคนที่มีญาติมิตรหรือพี่น้องซึ่งมาจากกลุ่มอื่นๆ ไม่พอใจ (ถึงแม้ว่านักวิชาการท่านนี้แสดงออกอย่างชัดเจนต่อการสมათานฝ่าย KNU ก็ตาม) และการแสดงออกถึงการเข้าข้างฝ่ายใดฝ่ายหนึ่ง แล้วหยิบใช้ตัวอย่างเรื่องการสู้รบของกลุ่มต่างๆ ในพม่าซึ่งเป็นประเด็นบอบบางเป็นอย่างมาก ถือเป็นข้อผิดพลาด (อีกครั้งหนึ่ง) ที่ท่านนำเอามาพูดท่ามกลางผู้คนหลากหลายกลุ่มในครั้งนี้

ซอว์ เลอ ฮู ยังโยงเข้ากับเหตุการณ์ที่เขาเองเคยประสบครั้งหนึ่งในศูนย์พักพิงชั่วคราว เขาได้ออกมานำเสนอนำหน้าชั้นเกี่ยวกับการกลับมารวมกลุ่มใหม่อีกครั้งของ KNU โดยเขานำเสนอรายงานเรื่องนี้กับครูฝึกสอนชาวต่างชาติที่เป็นนักศึกษาปริญญาเอกจากประเทศเนเธอร์แลนด์ซึ่งสนใจเรื่องการเมืองในพม่า ปรากฏว่าหลังจากที่เขาแนะนำเสนอเสร็จ นักศึกษาปริญญาเอกสวนคำถามกลับมายังเขาว่า “คุณเป็นพวกไหนกันแน่? คุณเป็น KNU หรือเป็น DKBA หรือเป็นกลุ่มไหนกันแน่?” เมื่อฟังเช่นนั้น ซอว์ เลอ ฮู รู้สึกไม่พอใจคำถามเหล่านั้นเป็นอย่างมาก เขาจึงสวนกลับไปว่า “แล้วคุณคิดว่าตัวเองเป็นใคร? คุณเคยเข้าไปในประเทศพม่าหรือเปล่า? เมื่อคุณไม่ได้ไป แล้วการที่คุณศึกษาเรื่องการเมืองพม่าจากการลงพื้นที่เพียงปีกว่าๆ เฉพาะแคในศูนย์พักพิงเท่านั้น คุณจะรู้ถึงสถานการณ์และเข้าใจเรื่องความซับซ้อนของปัญหาต่างๆ ในพม่าได้อย่างไร” ซอว์ เลอ ฮู เล่าเรื่องความอวดรู้ของคนนอกที่บอกตัวเองว่ารอบรู้เรื่องของพวกเขามากกว่า

สเตตัส (Status) ในเฟซบุ๊กของผู้เขียนข้างต้นได้รับความสนใจจากเพื่อนรุ่นพี่รุ่นน้อง ตลอดจนคณาจารย์ที่เคารพนับถือ ซึ่งต่างมาร่วมแสดงความเห็นกันอย่างคับคั่ง ถึงแม้ผู้เขียนจะยอมรับในภายหลังว่าการหยิบเอาเรื่องนี้มา “เขียน” ในที่สาธารณะดูเหมือนเป็นการก้าวล้ำความเป็นส่วนตัวของบุคคลในเรื่อง แต่เมื่อพยายามทบทวนเรื่องราวทั้งหมด ผู้เขียนคิดว่าบทเรียนเหล่านี้เป็นประโยชน์ต่อการเรียนรู้การทำงานภาคสนามทางมานุษยวิทยาสำหรับนักเรียนที่สนใจทางด้านสาขาวิชานี้ ซึ่งถ้าหากลองเปรียบเทียบกับกรณีเปิดเผยเรื่องราวในบันทึกส่วนตัวของมาลินอฟสกี (Malinowski) ถึงแม้หลายคนรับไม่ได้กับเรื่องราวที่ย้อนแย้งกับสิ่งที่มาลินอฟสกีสอนลูกศิษย์ของเขาเอง แต่ผมกลับคิดว่าคุณูปการของ

บันทึกส่วนตัวเล่มนั้นช่วยสร้างความตระหนักให้แก่นักมานุษยวิทยาด้วยเช่นกันว่าจำเป็นต้องสะท้อนย้อนคิด (หรือเจริญสติ) (Reflexivity) ต่อเรื่องราวที่ศึกษากับตัวตนของผู้ศึกษาอย่างสัมพันธ์กัน เพราะว่าเรื่องราวทั้งสองด้านต่างประกอบสร้างความคิดและความจริงชุดหนึ่งออกมาในงานเขียนอย่างหลีกเลี่ยงไม่ได้ ดังนั้น บทความที่ผู้เขียนกำลังเขียนอยู่นอกจากในแง่หนึ่งจะเป็นเรื่องราวชวนหัว (เราะ) แต่ผู้เขียนก็ตั้งใจสรุปบทเรียนให้แก่ตัวเองจากประสบการณ์งานภาคสนามที่ผ่านมา และเรียนรู้เข้าใจผู้คนในเส้นทางความรู้ทางด้านนี้

บทความนี้ต้องการเสนอประเด็นการนิยามตัวตนของชนชายแดนในฐานะผู้ถูกศึกษา และตัวตนของนักมานุษยวิทยาหรือนักวิจัยในฐานะผู้ศึกษา ผ่านการสร้างมายาภาพ การปกปิดความจริง หรือการเผยความจริงเพียงบางส่วน เพื่อคงประเด็นที่ผู้ศึกษาต้องการนำเสนอภาพเหล่านั้นออกมา ตัวตนของนักมานุษยวิทยาขณะทำงานภาคสนามจึงมีกระบวนการที่ซับซ้อนและละเอียดอ่อน รวมทั้งยังคงเป็นวิธีวิทยา (Methodology) ที่ต่างกันไปตามยุทธวิธีของแต่ละคน รวมถึงเงื่อนไขของผู้ศึกษาแต่ละคนที่ล้วนมาจากประสบการณ์และตัวตนที่เปลี่ยนผ่านมาอย่างหลากหลาย ในขณะเดียวกันตัวตนของผู้ศึกษาก็ใช้ว่าจะถูกปกปิดเลือกโดยผู้ศึกษาอย่างง่ายดายเพียงฝ่ายเดียว พวกเขาต่างพบเจอ “คนแปลกหน้า” ที่เดินเข้ามาซักถามชีวิตทางสังคมและส่วนบุคคลเช่นเดียวกัน ผู้ถูกศึกษาต่างก็มีตัวตนที่เปิดเผยและปกปิดผ่านเรื่องราวต่างๆ ทั้งเพื่อความมั่นคงปลอดภัยและการเอาตัวรอดของพวกเขา

ชีวิตก็ไม่ได้เปลือยเปล่า - บายาภาพที่ถูกสร้าง

ความพยายามทำให้ตนเองกลายเป็น “คนใน” ทำให้นักมานุษยวิทยายอมสลัดตัวตนของตัวเองและทุ่มเทเพื่อให้ตนเองได้รับการยอมรับจากผู้ถูกศึกษา ตลอดจนเปลี่ยน “แว่น” เพื่อมีมุมมองแบบ “คนใน” สิ่งนี้เป็นเสมือน “จรรยาบรรณทางวิชาชีพ” ของมานุษยวิทยา ทำหน้าที่ลบลอคติและปิดกั้นทัศนะส่วนบุคคล (ของนักมานุษยวิทยา) ออกจากประเด็นศึกษา แต่ในทางปฏิบัติ นักมานุษยวิทยาหรือผู้ศึกษาต่างมีเป้าหมาย มุมมอง และความเชื่อชุดหนึ่งที่มีต่อผู้ถูกศึกษา เรื่องราวของผู้ถูกศึกษาจึงเป็นไปตามสิ่งที่ผู้ศึกษาต้องการอยากเห็น จากกรณีของชาวกะเหรี่ยงในค่ายผู้ลี้ภัย พวกเขาต่างคุ้นชินเมื่อองค์กรเอ็นจีโอต่างชาติและหน่วยงานรัฐไทยเข้ามาเก็บข้อมูลจากพวกเขา คำถามและคำตอบจึงมีโครงสร้างที่ไม่ต่างกัน ผู้ศึกษาที่เข้ามาต่างสร้างคำถามสำหรับความจริงชุดหนึ่ง ผู้ถูกศึกษาเองก็มีคำตอบสำหรับความจริงชุดหนึ่งเช่นเดียวกัน บางครั้งทุกอย่างจึงขึ้นอยู่กับสถานการณ์ว่าใครจะยอมตกเป็นผู้ได้เปรียบหรือเสียเปรียบมากกว่ากันเท่านั้น

ประสบการณ์การทำงานภาคสนามในพื้นที่ชายแดนไทย-พม่า เรื่องราวของนักวิชาการ และความรู้เกี่ยวกับชายแดนและชนชายแดน ได้นำพาผู้เขียนก้าวข้ามพรมแดนความรู้มากมายจากเพื่อน

สหายนชายแดนในพื้นที่แห่งนี้ ตลอดระยะเวลา 4 เดือนของการลงพื้นที่เก็บข้อมูลเรื่องผู้พลัดถิ่นในชุมชนชายแดนพร้อมๆ กับ ซอว์ เลอ ฮู เขาสอนให้ผู้เขียนรู้ว่า “วิชาการกับความจริงกลายเป็นคนละเรื่องเดียวกัน” เพราะก่อนที่เราสองคนจะลงพื้นที่ การฝึกอบรมเรื่องระเบียบวิธีวิจัยโดย “นักวิชาการท่านเดิม” ท่านสอนพวกเราทุกคนว่า “ชายแดนนิยามผู้คน” ซึ่งหมายความว่าผู้พลัดถิ่น ผู้ลี้ภัย ผู้ย้ายถิ่น คนไร้รัฐ คนไร้สัญชาติ ทั้งหมดล้วนเป็นคนที่ถูกนิยามโดยรัฐ และพวกเราเรียนรู้ผ่านปฏิบัติการของอำนาจรัฐที่อยู่เหนือชีวิตผู้คนเหล่านั้น คำถามที่เกิดขึ้นคือ อำนาจในการนิยาม “ความเป็นคน” โดยรัฐปรากฏอยู่ในทุกองูของชีวิตผู้คนเหล่านั้นจริงหรือ และนอกจากรัฐที่นิยามความเป็นคนแล้ว นักวิชาการเองกลับสร้างภาพตัวแทนและความจริงบางส่วนให้แก่ชนชายแดนเหล่านั้นว่าเป็นผู้คนที่มิ “ชีวิตอันเปลือยเปล่า” (Naked Life) ผู้เขียนได้ตั้งคำถามต่อการสร้างภาพความจริงเหล่านี้ อย่างไรก็ตาม คำตอบของคำถามดังกล่าวแสดงให้เห็นผ่านการลงพื้นที่สนามร่วมกับ ซอว์ เลอ ฮู ในอำเภอท่าสองยาง จังหวัดตาก อย่างครบถ้วนถึงการนิยามความเป็นคนของเขาเอง ไม่ว่าจะเป็นเรื่องที่เขาใช้ในการต่อรองหรือถูกทำลายจากการใช้อำนาจของรัฐในพื้นที่ชายแดน

ขณะที่ผู้เขียนลงพื้นที่ร่วมกับ ซอว์ เลอ ฮู ในฐานะสมาชิกของ KNU องค์กรทางการเมืองของกลุ่มกะเหรี่ยง ผู้เขียนไม่สามารถบอกได้ว่าตนเองเป็นคนไทย มีแค่เพียงชื่อตัว (ที่ไม่มีชื่อสกุล) ปรากฏอยู่ในรายชื่อของเอกสารทางการเมืองที่ออกโดย KNU เพื่อใช้แสดงต่อเจ้าหน้าที่รัฐตามด่านตรวจต่างๆ เอกสารดังกล่าวช่วยต่อรองเพื่อเคลื่อนไหวการทำงานขององค์กรนี้ ในขณะเดียวกัน ซอว์ เลอ ฮู เปิดกระเป๋าสตางค์และหยิบบัตรออกมา 3 ใบ แล้วอธิบายให้ฟังว่าเขาใช้บัตรแต่ละใบในด้านตรวจที่แตกต่างกันอย่างไร เขายังคิดเห็นต่างไปด้วยว่า ไม่ว่าพวกนั้น (เจ้าหน้าที่รัฐ) บอกว่าเขาเป็นอะไร แต่เขาสามารถหาช่องทางต่อสู้อได้ และเขายังมีเอกสารอีกหลายใบที่จะเลือกแสดงตัวตนว่าเขาเป็นสมาชิกของกลุ่มหรือองค์กรใด

ตัวอย่างของประเด็นศึกษาเรื่องการถูกบังคับให้พลัดถิ่น (Forced Displacement) จากประเทศพม่าของนักวิชาการท่านนี้ ท่านพยายามอธิบายเรื่องราวของชนชายแดนว่ามีชีวิตที่เปล่าเปลือยตามแนวคิดทฤษฎีที่สร้างกรอบการอธิบายชีวิตของผู้คนเหล่านี้ (เช่น ทฤษฎีการอพยพ) อย่างไร ถึงแม้ว่า “นักวิชาการ” ท่านนี้เป็นนักรัฐศาสตร์ที่ (ทักทักว่า) ใช้เครื่องมือทางมานุษยวิทยา คือการศึกษาภาคสนาม แต่ในความเป็นจริง ท่านเพียงนำอุดมคติแบบยูโทเปีย (Utopian Ideal) บนความฝันทางการเมืองของท่านมาปะปนในการทำงาน ซึ่งหมายความว่าท่านไม่ได้พยายามเข้าใจคนอื่น หากแต่นำเอา “ความเป็นตัวเอง” ไปวางไว้บนคนอื่นแทน

ผู้เขียนไม่เห็นด้วยกับประเด็นที่นักวิชาการท่านนี้นำเสนอ เพราะอุดมคติทางการเมืองของท่านที่ปะปนอยู่ในงานศึกษานั้นละเลยการดำรงชีพและความสัมพันธ์ของผู้คนทั้งสองฝั่งชายแดน ซึ่งทุกคนต่างเรียนรู้และใช้ประสบการณ์ของตนเองเพื่อดำรงชีวิตให้รอดในสถานการณ์ต่างๆ พวกเขายังสามารถ

พึ่งพาความช่วยเหลือจากผู้คนอีกฟากฝั่งและเตรียมพร้อมต่อสถานการณ์ที่เกิดขึ้น แต่นักวิชาการท่านนี้กลับพยายามอธิบายชีวิตของพวกเขาให้เป็นไปตามตรรกะของกรอบแนวคิดที่คาดการณ์สถานการณ์ต่างๆ เอาไว้เพียงเท่านั้น กล่าวอีกนัยหนึ่ง นักวิชาการท่านนี้ปิดตาตัวเอง 1 ข้าง และเลือกไข่มโนทัศน์ (Concept) เพื่อตอบสนองความปรารถนาทางวิชาการที่ห่างจากโลกความเป็นจริง ผู้เขียนจึงขอเรียก “นักวิชาการ” ท่านนี้ว่านักรัฐศาสตร์มากกว่า เพราะนักมานุษยวิทยามีความละเอียดอ่อน และให้ความสำคัญกับอารมณ์ความรู้สึกของผู้อื่นหรือผู้ถูกศึกษาเป็นสำคัญ

อย่างไรก็ตาม การเจรจาต่อรองของผู้ถูกศึกษาคือการเลือกนิยามตัวตนที่ไม่ได้เป็นไปตามตรรกะวิธีคิดแบบเดียวกับสิ่งที่โลกภายนอกให้ความหมายต่อชีวิตของพวกเขา รัฐสร้างคำชุดหนึ่งที่เขาชีวิตของพวกเขาไปผูกไว้กับเรื่องของกฎหมาย (เช่น แรงงานต่างด้าวหรือผิดกฎหมาย) หรือแม้แต่กลุ่มเคลื่อนไหวด้านการพัฒนาที่ต่างก็ใช้คำที่แปะป้ายพวกเขาในฐานะคนไร้รัฐ คนไร้สัญชาติ คนพลัดถิ่น ผู้ลี้ภัย ฯลฯ ซึ่งทั้งหมดกลับไปลดทอนการต่อรองของพวกเขา กรณีแรงงานจากพม่าที่เคยพักอาศัยอยู่ในค่ายผู้ลี้ภัย การที่พวกเขาหลีกเลี่ยงการจดทะเบียนแรงงานของหน่วยงานรัฐขณะเข้ามาทำงานในชายแดนแม่สอด เป็นไปเพื่อให้พวกเขารอดพ้นจากการถูกกดขี่ของระบบแรงงาน และช่วยเปิดทางให้พวกเขาสามารถเลือกช่องทางการทำงานที่เป็นอิสระมากขึ้น

ในกรณีชวากะเหรี่ยงหลายคนที่ข้ามฝั่งจากพม่าเพื่อมาแลกเปลี่ยนพูดคุยกับพวกเราเรื่องการดำรงชีพท่ามกลางสถานการณ์การสู้รบในพม่าหลังการเลือกตั้ง พวกเขาต่างบอกว่าการย้ายข้ามพรมแดนไปมาของพวกเขาเป็นเรื่องปกติ เพราะทั้งสองฝั่งแม่น้ำสายเล็กที่ถูกเรียกว่า “พรมแดน” คือหมู่บ้านที่มีชื่อและความหมายเดียวกัน แต่ต่างกันที่ภาษาเรียก คนกลุ่มต่างๆ ต่างเป็นเครือญาติกัน พวกเขาช่วยเหลือกันในเรื่องของการทำมาหากินเลี้ยงชีพมาโดยตลอด แต่พวกเขาต้องแปลกใจเมื่อการข้ามมาในแต่ละครั้งในช่วงที่เกิดเหตุการณ์ทางการเมือง พวกเขากลับถูกเรียกโดยคำจำกัดความที่ต่างออกไปทุกครั้ง แม่เฒ่าคนหนึ่งบอกว่า “เมื่อห้าปีก่อน ยายเป็นคนลี้ภัย แต่เมื่อสองอาทิตย์ที่แล้ว ยายเป็นคนพลัดถิ่น” จึงกล่าวได้ว่าผู้คนต่างตระหนักต่อการถูกนิยามโดยคนอื่น พวกเขาจึงเลือกเข้ามาอยู่ในค่ายผู้ลี้ภัยเพื่อให้ตนเองสามารถข้ามไปมาระหว่างชายแดนได้ตามปกติในสถานการณ์ที่เปลี่ยนแปลงอยู่เสมอ โดยไม่หลงไปติดกับดักที่นิยามโดยรัฐอีกต่อไป

นักมานุษยวิทยาและตัวตนที่ลึกลับ

ความยุ่งยากซับซ้อนของตัวตนของนักมานุษยวิทยาขณะอยู่ในสนามถือเป็นกระบวนการเปลี่ยนผ่าน (Rite of Passage) ที่นักมานุษยวิทยาต่างต้องฝ่าฟันต่อการปรับตัวและการถูกประเมินจากผู้ที่เขาไปศึกษา ความสัมพันธ์เชิงอำนาจระหว่างผู้ศึกษาและผู้ถูกศึกษาเปลี่ยนไปมากเมื่อเปรียบ

เทียบกับนักมานุษยวิทยาในรุ่นก่อน เพราะความเป็นผู้กระทำการที่ตื่นตัว (Active Agent) ของผู้ถูกศึกษาในยุคโลกาภิวัตน์มีความสำคัญและมีส่วนในการกำหนดความเป็นไปของข้อมูลและตำแหน่งแห่งที่ของนักมานุษยวิทยาในยุคปัจจุบันเป็นอย่างมาก การเข้ามาทำงานวิจัยเรื่องพื้นที่ศาสนากับการปรับสร้างอัตลักษณ์ของชนชายแดน ผู้เขียนจึงเสมือนตกอยู่ในร่างแหของความกระวนกระวายต่อการพยายามทำความเข้าใจชีวิตของผู้คน โดยเฉพาะเมื่อต้องระแวงระวังเพื่อไม่ให้ตนเองไปสร้างกรอบความคิดชุดหนึ่งไปครอบเอาไว้ ประสบการณ์สนามในครั้งนี้ นับตั้งแต่การพยายามเลือกพื้นที่ในการศึกษา การแสดงจุดยืนต่อประเด็นต่างๆ ที่เกี่ยวข้อง รวมทั้งการยอมรับในความไม่สมบูรณ์ของภาพแทนความจริงที่เขียนขึ้น เป็นบทเรียนที่ผู้เขียนจะได้ครุ่นคิดต่อไป

การศึกษาผู้คนในศูนย์พักพิงชั่วคราว หรือในแวดวงวิชาการต่างประเทศมักใช้คำสั้นๆ ว่า Refugee Camp ทำให้ผู้คนในพื้นที่แห่งนี้ดูเหมือนเป็นคนกลุ่มเดียวกัน หากพิจารณาตามความหมายของการเกิดขึ้นของพื้นที่ แต่เมื่อวันเวลาผ่านไปกว่า 25 ปี พื้นที่แห่งนี้มีผู้คนจากหลากหลายเชื้อชาติ ศาสนา และเป้าประสงค์ของการเข้ามาอยู่รวมกัน จนไม่สามารถอธิบายลักษณะของพื้นที่ในแบบเดิมได้แน่นอนว่ารวมถึงเบื้องหลังของชีวิตผู้คนที่ย้ายมาใหม่ซึ่งพวกเขาอยากบอกให้รู้ แต่ไม่ยอมแสดงให้รับรู้เมื่อครั้งที่เราเข้าไปสัมภาษณ์และเรียนรู้ชีวิตของพวกเขา

เหตุการณ์ครั้งหนึ่ง เมื่อเจ้าอาวาสวัดในศูนย์แม่หละถามกลับมาที่พวกเราว่า “คุณคิดว่าศาสนาใดดีที่สุด” ท้ายที่สุดเราต่างหลีกเลี่ยงไม่พ้นที่ต้องเจอคำถามเช่นนี้ ทีมวิจัยทั้งสามคนนับถือศาสนาต่างกัน แต่ละคนตอบคำถามนี้ไม่ได้ ถึงแม้ว่าเราต่างมีโลกของความเป็นศาสนิกของตนเองที่ชัดเจนอยู่แล้ว นักวิจัยท่านหนึ่งในทีมตอบพระว่า “เราเป็นนักสังคมศาสตร์ ทุกศาสนามีความสำคัญและดีเหมือนกันหมด”

คำถามของพระทำให้ผู้เขียนหยุดคิดต่อคำถามวิจัยในทางวิชาการและคำถามที่มีต่อจิตสำนึกของจิตวิญญาณทางศาสนา บางครั้งทั้งสองเรื่องเป็นเส้นทางขนานกัน ไม่สามารถบรรจบกันได้ หรือว่าเราเองที่สวมหมวกหลายใบจนทำให้เราต้องเก็บตัวตนของเราไว้อย่างลึกลับ ตลอดจนเลือกที่จะแสดงออกมาในบางสถานการณ์ที่เอื้ออำนวย เช่น หลายครั้งที่ผู้เขียนเลือกนุ่งโสร่งของกะเหรี่ยงเพื่อสะดวกในการสร้างความกลมกลืนในพื้นที่เวลาไปสัมภาษณ์พระหรือบาทหลวง แต่นั่นหมายความว่าผู้เขียนไม่สามารถนุ่งโสร่งของชาวมุสลิมเดินไปมาในพื้นที่อื่นๆ ได้อย่างสะดวกใจ ทั้งที่ผู้เขียนเป็นชาวมุสลิม และผู้ที่ให้ข้อมูลหลายคนก็เป็นชาวมุสลิม

คำถามที่มาจากชาวมุสลิมในพื้นที่และตัวเราเองสร้างความลึกลับภายในตัวผู้เขียน ถึงแม้ว่าตนเองอยากเป็นศาสนิกที่ดี แต่อีกด้านหนึ่ง เรามิตัวตนในเชิงวิชาการที่แสนยืดหยุ่น ดังเมื่อผู้เขียนเข้ามาทำงานสนามในศูนย์พักพิงชั่วคราวในประเด็นเรื่องพื้นที่ศาสนาที่หลากหลายพร้อมกับตัวตนที่ซับซ้อนในแต่ละพื้นที่ศึกษา เช่น ในแต่ละวัน ผู้เขียนพักอาศัยในหอพักของคริสตจักร และสอนภาษาไทยให้

นักเรียนในหอพักเพื่อให้ตัวเองเข้ามาอยู่ในพื้นที่ได้ ผู้เขียนเรียนรัฐประเดินศึกษาส่วนใหญ่ที่วัดต่างๆ รวมถึงกิจกรรมทางศาสนา แต่ผู้เขียนต้องกินอาหารและปฏิบัติศาสนกิจร่วมกับมุสลิมกลุ่มดังกล่าว ซึ่งนอกจากตัวเราเองเกิดความลึกลับภายในตัวตน ผู้คนต่างๆ ในพื้นที่ต่างก็เกิดคำถามต่อผู้เขียนหลายประการ เช่นเดียวกัน อย่างไรก็ตาม ความยึดหยุ่นของตัวตนที่มีหลายด้านย่อมเป็นเรื่องที่ดีต่อการทำงานภาคสนาม ว่าไม่น่าพึงพอใจต่อการดำรงความเป็นศาสนิกของตนเอง

ผู้ใหญ่ท่านหนึ่งทักผู้เขียนว่า คนทำวิจัยสังคมประเดินด้านศาสนา นับวันความเป็นศาสนิกของพวกเขายิ่งลดลง ซึ่งเป็นจริงอย่างที่ผู้ใหญ่ท่านนั้นกล่าว เมื่อครั้งผู้เขียนทำวิจัยเรื่อง “มุสลิมพม่าที่ข้างคลานกับการมีชีวิตรอดในความเป็นชายขอบ” เราจะได้ค้นพบว่า “ชุมชนทางศาสนาที่จริงแล้วไม่ได้อยู่ด้วยกันอย่างสันติ” ว่าจะมีความขัดแย้งเกิดขึ้น ไม่เว้นแม้แต่ในพื้นที่ศักดิ์สิทธิ์อย่างมัสยิด ผู้คนต่างนิยามตนเองและคนอื่นที่แตกต่างบนฐานของสถานภาพทางเศรษฐกิจและสังคม ชนชั้นซึ่งดูเหมือนเป็นภาพที่ไม่อยากแสดงให้เห็นในชุมชนศาสนา ถูกซ่อนอย่างมิดชิดในม่านของความเป็นอุดมคติของศาสนา ทำที่สุดผู้ศึกษาเองที่ถูกลดทอนความเป็นศาสนิกในตนเอง เมื่อเราพบว่าคำถามและข้อสงสัยที่เราเติบโตมากับคำสอนทางศาสนาและสิ่งที่เกิดขึ้นในชุมชน (และตนเอง) ไม่ได้เป็นไปในลักษณะเดียวกัน

ตัวตนที่หลากหลายและเลื่อนไหลของนักมานุษยวิทยา จากประสบการณ์ของผู้เขียน พบว่าตัวตนในฐานะที่เป็นมุสลิมและนักมานุษยวิทยา บางครั้งเกิดความสับสนและดึงเครียดต่อการศึกษาประเดินใกล้ตัวในสังคมมุสลิม ทั้งนี้เพราะบ่อยครั้งประเดินที่มีความละเอียดอ่อน เช่น ประเด็นที่เกี่ยวข้องกับระบบความเชื่อทางศาสนา ทำให้ตนเองเกิดความย้อนแย้งลึกๆ อยู่ภายใน จนปรากฏออกมาในงานศึกษา เพราะความคิดทางโลกและทางศาสนาที่ถูกแบ่งขั้วในยุคสมัยใหม่ทำให้ตัวตนของนักมานุษยวิทยาเกิดความอหังการเหลือ จนกระทั่งเกิดความรู้สึกผิดต่อข้อค้นพบบางอย่างในงานศึกษาของตนเอง

ผู้เขียนเคยอธิบายในงานศึกษาชิ้นหนึ่งว่า สังคมมุสลิมแห่งหนึ่งมีการแบ่งแยกชนชั้นและการผลักมุสลิมบางกลุ่มให้ตกไปอยู่สถานะชายขอบ และด้วยอิทธิพลของศาสนาที่รวมเอามุสลิมเข้ามาอยู่รวมกัน เงื่อนไขเหล่านี้ทำให้มุสลิมแต่ละกลุ่มชาติพันธุ์นิยามตัวเองต่างออกไป โดยที่ไม่ได้อยู่บนฐานความคิดทางศาสนาตามที่ตนเองพร่ำบอกกับสังคมภายนอก ข้อค้นพบดังกล่าวถึงแม้มีความน่าสนใจ แต่กลับถูกประเมินจากมุสลิมในชุมชนนั้นว่าเป็นการ “ตบหน้า” มุสลิมทั้งชุมชนที่ทำให้คนข้างนอกมองภาพด้านลบ เพราะมุสลิมในสังคมไทยต่างพยายามสร้างภาพอุดมคติที่ทุกคนอยู่ร่วมกันดีและปรองดอง เหตุการณ์ดังกล่าวทำให้ผู้เขียนคิดว่างานศึกษาเรื่องมุสลิม (ที่มุสลิม/ผู้ถูกศึกษายอมรับ) คืองานที่ต้องเป็นไปตามภาพแทน (Representation) ที่มุสลิมต้องการ

นอกจากนี้ ประเด็นความตึงเครียดหรือความขัดแย้งของนักมานุษยวิทยาในสนามและนอกสนามปรากฏออกมาเมื่องานวิจัยเหล่านั้นออกมาสู่สังคมภายนอก และตรงจุดนี้เองที่ผู้เขียนจะเปิดประเด็นต่อในหัวข้อถัดไปว่าตัวตนของนักมานุษยวิทยาและความสัมพันธ์ระหว่างโลกทัศน์และชีวิตทัศน์ของพวกเขาล้วนเกี่ยวโยงและมีอิทธิพลต่อมิติในด้านต่างๆ ของงานศึกษา ผู้ศึกษา และผู้ถูกศึกษาอย่างไร

ความขัดแย้งระหว่างโลกทัศน์และชีวิตทัศน์

นักมานุษยวิทยาสาขาจำนวนหนึ่งและผู้เขียนรู้จักและแลกเปลี่ยนประสบการณ์การทำงานสนามด้วยตัวตนที่แสนลึกลับ จนบางครั้งทำให้เราอดตั้งคำถามไม่ได้ระหว่างงานวิจัยที่ศึกษากับทัศนะส่วนตัว ในจุดนี้ผู้เขียนจึงอยากชี้ประเด็นเรื่องของโลกทัศน์และชีวิตทัศน์ของนักมานุษยวิทยาว่าจำเป็นต้องสอดคล้องกันหรือไม่ กรณีของนักมานุษยวิทยาสาขาหนึ่งที่น่าสนใจคือการอธิบายเครือข่ายขบวนการทางศาสนาและการสร้างความเป็นศาสนิก นอกจากนี้เนื้อหาและประเด็นข้อถกเถียงที่น่าสนใจแล้ว เบื้องหลังที่ประกอบไปด้วยเรื่องเล่าเกี่ยวกับความรักใคร่ ความปรารถนาทางเพศที่มีอย่างรุนแรงต่อผู้ถูกศึกษา รวมทั้งความสัมพันธ์ที่เกินเลยในงานสนามของนักมานุษยวิทยา ก็มีให้เห็นและรับรู้มากมายจากเรื่องซุบซิบนินทาในแวดวงของนักมานุษยวิทยา

ถึงแม้ความสัมพันธ์ระหว่างนักมานุษยวิทยากับผู้คนในชุมชนที่พวกเขาศึกษาจะเป็นคนละเรื่องกับประเด็นในการศึกษา แต่บางครั้งก็ไม่อาจห้ามไม่ให้เกิดขึ้นได้ เมื่อคนหนึ่งเข้าไปใช้ชีวิตร่วมกับผู้คนเป็นระยะเวลาช้านาน ย่อมเกิดความสัมพันธ์ที่ลึกซึ้งต่อกัน เพื่อนของผู้เขียนคนหนึ่งเดินทางไปศึกษาพระในประเทศจีน เพื่อนชาวต่างชาติคนนั้นมักกลับมาพร้อมเรื่องเล่าเกี่ยวกับเณรหนุ่มที่เขามีความสัมพันธ์ทางเพศด้วย เขามักถอดภาพถ่ายของเณรหนุ่มที่เขาไปศึกษาตลอดหลายเดือนที่ผ่านมา ราวกับว่าในโลกว่าวิชาการไม่ได้สนใจใคร่รู้กับเพศวิถี (Sexuality) ของผู้ศึกษา อีกทั้งเรื่องส่วนตัวก็ถือเป็นอำนาจบางอย่างของผู้ศึกษาที่สามารถเลือกจะเล่าหรือปกปิดเอาไว้ ถึงแม้ว่างานศึกษาทางมานุษยวิทยาในช่วงไม่กี่ทศวรรษที่ผ่านมาจะเปิดพื้นที่ให้มีเสียงของผู้ศึกษาออกมาในฐานะตัวละครหนึ่งในงานศึกษา ซึ่งจะพบเห็นอยู่บ่อยครั้งในงานชาติพันธุ์วรรณา แต่เสียงเหล่านี้เป็นเพียงบางส่วนที่ผู้ศึกษาเลือกที่จะเข้ามามีส่วนร่วม เรื่องราวลึกลับของนักมานุษยวิทยาในฐานะตัวของผู้ศึกษาจึงไม่เคยปรากฏออกมาในงานเขียนของพวกเขา ส่วนมากเรื่องเหล่านี้จะปรากฏอยู่ตามวงสนทนาของชาวบ้านที่จับกลุ่มซุบซิบนินทาเรื่องราวของนักมานุษยวิทยาในชุมชนอันห่างไกลเสียมากกว่า

ตัวตนของนักมานุษยวิทยาจึงกลายเป็นประเด็นที่นักมานุษยวิทยามักเก็บงำเอาไว้กับตัวเองและไม่ยอมเปิดเผยให้คนภายนอกรับรู้ เพราะหลายคนย่อมรู้ดีว่าจะส่งผลต่อโลกทัศน์ที่มีอยู่ในงานของพวกเขา ดังนั้น ชีวิตทัศน์ของนักมานุษยวิทยาจึงถูกจัดแยกออกมาเป็นอีกเรื่องหนึ่งที่ไม่เกี่ยวข้องกันกับประเด็นการศึกษา แต่อาจเป็นเพียงร่องรอยที่เกิดขึ้นในสนามของพวกเขาเพียงเท่านั้น

ผู้เขียนยอมรับว่าในการลงพื้นที่เก็บข้อมูลเกี่ยวกับมุสลิมในบางประเด็น บางครั้งตนเองมีอคติอยู่ภายใน เพราะกระบวนการที่อยู่ภายในเป็นปัญหาที่เกิดขึ้นในสังคม การวิพากษ์วิจารณ์ต่อกระบวนการเหล่านี้ส่งผลต่อภาพรวมของงาน และที่สำคัญ ตัวตนของผู้ศึกษาเป็นเสมือน “คนหน้าไหว้หลังหลอก” การสัมภาษณ์พูดคุยและวิเคราะห์ประเด็นต่างๆ ที่เกิดขึ้นในสนามดำเนินไปด้วยดี แต่บ่อยครั้งที่ข้อมูลบางอย่างที่หลุดออกมา เราในฐานะผู้ศึกษาไม่อาจห้ามการวิพากษ์และการตัดสินคุณค่าได้ เพราะบางประเด็นเกี่ยวพันกับสิทธิและความเท่าเทียมของคนคนหนึ่ง

ผู้เขียนรู้สึกผิดหวังและตำหนิตนเองอยู่เสมอเมื่อพบว่าต้องทิ้งอคติส่วนบุคคลเพื่อให้การทำงานสนามและการเก็บข้อมูลเป็นไปอย่างราบรื่น จนมองว่าตัวเองเป็นเสมือนมนุษย์ผู้ทรงศีล รวมทั้งระวางระวังต่อการแสดงทัศนคติที่สอดคล้องตาม “คุณค่า” ที่สาขาวิชากำหนดมาตรฐาน เช่น กรณีที่ผู้เขียนต้องสัมภาษณ์กลุ่มเผยแพร่ศาสนาที่พยายามใช้ระเบียบวินัยและความรุนแรงเชิงโครงสร้างในการใส่ความคิดทางศาสนาให้เด็กต้องเปลี่ยนศาสนา แม้ว่าจะรู้สึกไม่พอใจและต่อต้านกระบวนการทั้งหมด แต่ในขณะที่ลงพื้นที่ เราต้องทำตัว “เป็นกลาง” และพยายามประนีประนอมต่อสถานการณ์ต่างๆ ที่ขัดแย้งทั้งหมด ครั้นเมื่ออยู่ในกระบวนการเขียนและวิเคราะห์ประเด็นศึกษา ผู้เขียนกลับอธิบายปรากฏการณ์เหล่านั้นอย่างมีอคติ (ผู้เขียนไม่ขออธิบายว่างานวิจัยไม่สามารถหาความเป็นกลางได้อย่างไร เพราะจริงๆ แล้วมันไม่มีอยู่จริง) ตรงจุดนี้เองที่ผู้เขียนเกิดสภาวะของความลึกลับที่มีต่อข้อขัดแย้งที่อยู่ภายในหรืออาจเรียกว่าเป็น Dilemma of the Self ที่ทำให้ผู้เขียนกลายเป็นคนไม่จริงใจต่อความเป็นมนุษย์ของตนเอง ซึ่งไม่ต่างจาก “คนหน้าไหว้หลังหลอก” ในฐานะมนุษย์คนหนึ่ง เพียงแต่ปลอมบประโลมตัวเองด้วยคุณค่าของวิชาการ เพื่อให้ตนเองหายรู้สึกผิดต่อช่องว่างระหว่างโลกทัศน์และชีวิตทัศน์ที่มีลักษณะย้อนแย้งของตนเอง ดังนั้น นักมานุษยวิทยากับงานสนามจึงต้องเผชิญหน้าและเรียนรู้สถานการณ์ต่างๆ เพราะนอกจากการเรียนรู้ทำความเข้าใจต่อความสัมพันธ์ของผู้คนที่ตนศึกษาแล้ว ตัวตนของผู้ศึกษายังเป็นสิ่งที่ต้องจัดการและพิจารณาอย่างรอบคอบต่อความสัมพันธ์ที่มีต่อผู้คนที่พื้นที่ และปรากฏการณ์ต่างๆ ในช่วงที่อยู่ในสนามพร้อมๆ กันไป โดยผู้เขียนมองว่ามุมมองของผู้ศึกษาต้องวางอยู่บนพื้นฐานของการวิพากษ์วิจารณ์อย่างมีจิตสำนึกที่คำนึงถึงความเป็นมนุษย์ของผู้ถูกศึกษาด้วย

สรุป: เบื้องหลังหน้ากากของนักมานุษยวิทยา

บทสรุปของบทความนี้อาจไม่ได้เป็นเรื่องของการ “เปิดโปง” สิ่งที่อยู่เบื้องหลังหน้ากากของนักมานุษยวิทยาไปกว่าการเน้นย้ำตัวตนที่ยุ่งยาก ซับซ้อน หลากหลาย และเลือนไหลของนักมานุษยวิทยาที่มีผลต่อ “ความจริง” หรือ “ความรู้” ที่นักมานุษยวิทยาผลิตขึ้นโดยตรง เรื่องราวทั้งสามด้านของการสร้างมายาภาพของผู้ศึกษาต่อประเด็นนำเสนอออกมาเพียงด้านเดียว เรื่องราวระหว่าง

ผู้ศึกษากับประเด็นศึกษา และเรื่องราวของตัวตนที่ลึกลับของผู้ศึกษากับความสัมพันธ์ในชุมชน แง่คิดเหล่านี้จากประสบการณ์งานภาคสนาม โดยเฉพาะประเด็นเรื่องการเปลี่ยนตำแหน่งแห่งที่ของผู้ศึกษาและผู้ถูกศึกษาในงานวิจัยสนาม เป็นสิ่งที่นักมานุษยวิทยามักเพิกเฉย เช่น ประสบการณ์งานภาคสนามในหนังสือเรื่อง *หวนหัวเราะ* ซึ่งนักมานุษยวิทยาชาวอังกฤษโอดครวญกับการปฏิบัติของชาวบ้านในชุมชน เพราะนอกจากชาวบ้านเป็นผู้กำหนดตำแหน่งแห่งที่ของผู้ศึกษาในชุมชนแล้ว ผู้ศึกษายังถูกมองในฐานะผู้ถูกศึกษาด้วย ซึ่งไม่ต่างจาก “คนอื่น” ที่นักวิจัยเขียนเรื่องราวของพวกเขาออกมา เพียงแต่นักวิจัยเหล่านี้ที่กักเอาเองว่าตนถืออำนาจในการเล่าเรื่องและจัดวางตนเองในพื้นที่ศึกษา เพราะหลายครั้งที่ผู้ศึกษาต้องตกเป็นเป้าของการวิพากษ์วิจารณ์ การจับจ้อง และการควบคุมโดยผู้ที่พวกเขาศึกษา

ผู้เขียนได้รับบทเรียนเรื่องตำแหน่งแห่งที่ของผู้ศึกษาและผู้ถูกศึกษา และได้เรียนรู้ว่าตำแหน่งแห่งที่มักถูกสลับสับเปลี่ยนอยู่ตลอดเวลา ซึ่งที่จริงแล้วท้ายที่สุดเราเองที่ตกเป็น “ผู้ถูกศึกษา” ในชุมชนแห่งนั้น ครั้งหนึ่งผู้เขียนต้องการสัมภาษณ์มุสลิมพม่าที่อาศัยอยู่ในค่ายผู้ลี้ภัย การพูดคุยกับกรณีศึกษาในร้านน้ำชาธรรมดาตรึมร้าน กลับกลายเป็นเวทีสำหรับการล้อมวงดูและฟังการสนทนาของผู้เขียนความสัมพันธ์เชิงอำนาจของตำแหน่งแห่งที่และพื้นที่ของผู้ศึกษาและผู้ถูกศึกษาจึงไม่เคยหยุดนิ่ง

ตัวตน โลกทัศน์ ชีวทัศน์ มายาภาพ และตำแหน่งแห่งที่ ประกอบสร้างงานศึกษาทางมานุษยวิทยาขึ้นมา เพียงแต่สิ่งเหล่านี้ถูกฉาบไว้ด้วย “ความเป็นวิชาการ” หรือพูดอีกแง่หนึ่ง สิ่งเหล่านี้ไม่ได้เปิดพื้นที่อย่างพอเหมาะพอควร จึงทำให้งานศึกษาไม่สามารถทำให้มุมมองที่เท่าเทียมกันของผู้ศึกษาและผู้ถูกศึกษาเกิดขึ้นได้ในความเป็นจริง เพราะด้วยบรรทัดฐานว่าด้วย “ความเป็นกลาง” ในงานวิจัยที่กำลังหลอกตัวเองอยู่ มากกว่าจะยอมให้มีการเปิดเผยเบื้องลึกหรือทัศนคติที่แตกต่างและสุดขั้วไปจาก “คำตอบ” เดิมๆ ของชุดคำอธิบาย เพื่อให้ทุกฝ่ายพึงพอใจ แทนที่จะนำไปสู่การตั้งข้อถกเถียงที่แท้จริง

อย่างไรก็ดี สิ่งทีกล่าวมาทั้งหมดไม่ใช่ประเด็นใหม่ ปรากฏการณ์เหล่านี้เคยเกิดขึ้นมาแล้วและเกิดขึ้นเสมอกับนักมานุษยวิทยาในงานภาคสนาม คุณค่าของการสะท้อนย้อนคิดเช่นนี้จึงอยู่ที่การเรียนรู้กับตัวอย่างหรือกรณีศึกษาที่เปลี่ยนไป ความชัดเจนและรายละเอียดที่จำเป็น รวมไปถึงการตีความหรือการให้ความหมายของตัวอย่างเหล่านั้น แต่ประเด็นหลักที่ผู้เขียนต้องการนำเสนอในบทความนี้คืออำนาจในการลำเลียงหรือคัดสรรข้อมูลของผู้ศึกษา เพราะถึงแม้ว่าต้องยืนอยู่บนใจหทัยของงานและแนวคิดที่ใช้ในการศึกษา ทว่าเบื้องหน้าและเบื้องหลังของผู้ศึกษา รวมทั้งความเป็นอันหนึ่งอันเดียวกันระหว่างโลกทัศน์กับชีวทัศน์ของผู้ศึกษา เป็นประเด็นที่สำคัญ และรอคอยเวลาที่จะเผยตัวออกมาสำหรับการขบคิดควบคู่ไปกับหัวข้อวิจัยอื่นๆ

